

Pamětní deska na studentskou demonstraci 25. února 1948

PETR BLAŽEK

V pražské Nerudově ulici visí na zdi nenápadná pamětní deska. Před několika lety ji zde nechal ve spolupráci se Senátem Parlamentu ČR instalovat Pražský akademický klub 48, který sdružuje někdejší vysokoškolské studenty postižené z politických důvodů po roce 1948. Deska informuje o tom, že na těchto místech byla 25. února 1948 brutálně rozehnána studentská demonstrace. Její účastníci tehdy přišli bez úspěchu vyzvat prezidenta Edvarda Beneše, aby nepodleh nátlaku komunistů.

Fotografie pamětní desky v Nerudově ulici.

Foto: Petr Blažek

Pamětní desky nejsou z chodníku příliš dobře vidět a naprostá většina kolemjdoucích si jich patrně ani nevšimne. Jejich umístění

tak nechtěně symbolicky vyjadřuje obecné povědomí o historických událostech, na něž upozorňují. Záměrem je také upozornit na filmových záběrech z úno-

rových dnů vidíme pochodující milicionáře, davy příznivců KSČ na náměstích či řečnického Klementa Gottwalda, k rozehnané studentské demonstraci se žádné obrazové záběry nepromítají – patrně ani vůbec nebyly natočeny. Podrobnější údaje tak můžeme nalézt pouze v textech historiků, vzpomínkách pamětníků nebo v archívních dokumentech.¹

První demonstrace studentů, kteří odmítali snahu komunistů o plné převzetí moci, se uskutečnila již 23. února 1948. V souhrnné zprávě Ústředny Státní bezpečnosti o událostech z tohoto dne je uvedeno, že se průvod sešel na náměstí Republiky.² Studentský průvod inicioval na setkání nekomunistických studentů v nejvyšším patře Obecního domu předseda Klubu

¹ Jedinou publikovanou fotografií z 25. 2. 1948, která zachycuje střet demonstrantů s jednotkou SNB v Nerudově ulici, je snímek z archivu Jiřího Ployhara. Srov. HAVRÁNEK, Jan – POUŠTA, Zdeněk (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl IV., 1918–1990. Karolinum, Praha 1998, s. 277. Nejvíce z pamětníků se studentskému průvodu věnoval někdejší poslanec za národní socialisty Josef Lesák. Srov. jeho přednášku *Studentský průvod na Hrad v únoru 1948* (Spol. E. Beneše, 1995). Nejrozsáhlejší historickou studii napsala Šárka Rokosová pod názvem *Zásah jednotek SNB proti studentům 25. 2. 1948* (Securitas Imperii, č. 12, 2005).

² *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), f. Hlavní správa VB (dále jen H-1), inv. j. 16, Přehled o situaci v důsledku vládní krise; Zpráva č. 5, 24. 2. 1948.

Zdroj: ČTK

Vzpomínka bývalého poslance za národní socialisty Josefa Lesáka na setkání s prezidentem Edvardem Benešem 23. února 1948

Já jsem tehdy řekl prezidentovi, že nám stačí naznačit. V případě, že si bude myslet, že bude ohrožena demokracie, bezpečnost nebo nezávislost republiky, stačí pokyn a my je půjdeme bránit. Třeba holýma rukama. Na konci audience mi prezident řekl: „Budte klidní a vyřídte všem, že mám situaci pevně v rukou. V Československu bude zachována demokracie v intencích Masarykových a mých. Se všemi stranami se dohodneme.“ To byl konec audience. Vyšli jsme do předsíně. Přistoupil ke mně kancléř Smutný a řekl mi: „Pane poslanče, doporučuji vám, abyste netrval na zápisu vaší audience do hradního protokolu. Musel bych tam uvést plná jména vás všech, musel bych tam očitovat vaše oslovení prezidenta a jeho odpověď. Vy jste chráněn poslaneckou imunitou, ale pro vaše přátele by to mohlo mít nedozírné následky.“ Samozřejmě jsem souhlasil.

Zdroj: Totalita.cz

akademiků Miroslav Fic. Jak vzpomínal Jiří Ješ, když s přáteli sbíhal po schodech dolů, málem se srazil se dvěma budoucími prezidenty Zápotockým a Svobodou, kteří spolu

s Fierlingerem šli do Sladkovského sálu zakládat Ústřední akční výbor Národní fronty.³ Několik tisíc osob (údaje o přesném počtu se rozcházejí: citovaná zpráva Ústředny StB

hovoří o třech tisících, pamětníci uvádějí až několikanásobně větší počet, a naopak podle historika SNB Vlastislava Kroupy se průvodu účastnilo pouze 500 osob⁴) ode-

Fotografie pamětní desky v Nerudově ulici.

Foto: Petr Blažek

³) JEŠ, Jiří: *Co přines' čas*. Academia, Praha 1997, s. 64.

⁴) KROUPA, Vlastislav: Únor 1948 a Sbor národní bezpečnosti. In: KROUPA, Vlastislav a kol.: *Únor a československé ozbrojené síly*. Naše vojsko, Praha 1973, s. 105.

Z vlastního životopisu Václava Kučery, v únoru 1948 velitele zvláštní jednotky SNB

V době únorových událostí, které mne zastihly na škole velitelů stanic a okresů, ihned ze školy jsem odjel jako velitel z Prahy-Smíchova do Prahy I Bartolomějská ul., kde jsme byli v pohotovosti. Později jsem byl určen jako velitel zvláštní jednotky složené z útvaru 9600. S touto jednotkou jsem byl nasazen na Hradě při potlačení studentských demonstrací organizovaných reakčními elementy.

Zdroj: ABS

šlo z náměstí Republiky na Pražský hrad, kde prezident přijal pětičlennou delegaci v čele s tehdejším nejmladším poslancem Josefem Lesákem. Podle jeho vzpomínek tehdy Beneš návštěvu ujistil, že má situaci pevně v rukou. Podle zmíněné zprávy StB měl prezident zástupcům studentů říci, že bude trvat na parlamentním řešení krise.⁵ Proti demonstrantům nakonec kordon příslušníků SNB nezasáhl: *Protože prezident republiky pozoroval shromážděné studenty na Hradčanském náměstí z okna, nebyli rozptýlováni.* Po návratu delegace se průvod v klidu rozešel, většina přítomných odešla zpět na náměstí Republiky, kde byli asistenční oddílem SNB bez použití zbraně rozptýleni.⁶

O dva dny později po páté hodině odpolední informoval předseda vlády Klement Gottwald několik desítek tisíc stoupců na Václavském náměstí o svém mocenském triumfu. Ve stejnou dobu

vyrážel z Karlova náměstí studentský průvod, který chtěl opět vyjádřit podporu prezidentu Benešovi. Na přípravu demonstrace vzpomínal tehdejší poslanec Ota Hora, za nímž 25. února 1948 okolo desáté hodiny přišli dva studenti, aby jej požádali o souhlas s jejím uspořádáním: *Byl jsem nadšen touto iniciativou a věrností mládeže bránit demokracii a svobodu. Samozřejmě, že jsem jako předseda jednot mladých národních socialistů dal souhlas k této manifestaci. Současně jsem je žádal, aby svolavatelům vyřídili, že se od rána pokouším spojit se s našimi ministry, aby společně se všemi ministry demokratických stran ihned navštívili prezidenta republiky.*⁷

O přípravách demonstrace ovšem věděla s předstihem také Státní bezpečnost. Jednou z reakcí na studentskou demonstraci 23. února 1948 bylo vydání zatykačů na představitele vysoko-

školských spolků, které nebyly pod kontrolou komunistů. Opatření proti druhému únorovému studentskému průvodu koordinoval přednosta Ústředny StB dr. Jan Hora, který do akce nasadil zejména příslušníky útvaru SNB, jenž měl krycí název „9600“. Původně byl v červenci 1947 založen jako pohraniční útvar, ale jeho součástí byly také pohotovostní jednotky.⁸

Podle zpráv tajné policie se okolo patnácté hodiny shromáždilo na dvoře budovy techniky asi tisíc osob. Protože se cestou na Hrad k průvodu přidávali další studenti i náhodní chodci, nakonec se počet zněkolikanásobil. V Karmelitenské ulici měly demonstranty zastavit popelářské vozy, které připravily jako zátaras jednotky SNB. Ukončit průvod se sice nepodařilo, ale menší část se oddělila a pokračovala na Pražský hrad přes Seminářskou zahradu a Pohořelec. Většina demonstrantů byla zastavena až v Nerudově ulici, kde byli vyzváni k rozchodu. Po krátkém dohodování s přednostou Horou mohla odejít pětičlenná delegace, kterou však tentokrát prezident Beneš již nepřijal. Kancléř Jaromír Smutný pouze studentům oznámil, že vládní krize již skončila – přijetím Gottwaldova plánu.⁹

Poté, co se demonstrující v Nerudově ulici odmítli rozejít, je začali příslušníci SNB brutálně vytlačovat směrem k Malostranskému náměstí. Používali při tom nejen pěsti, ale také pažby samopalů – z jednoho patrně náhodně vyšel výstřel, který prostřelil studentovi lesního inženýrství Josefu Řehoun-

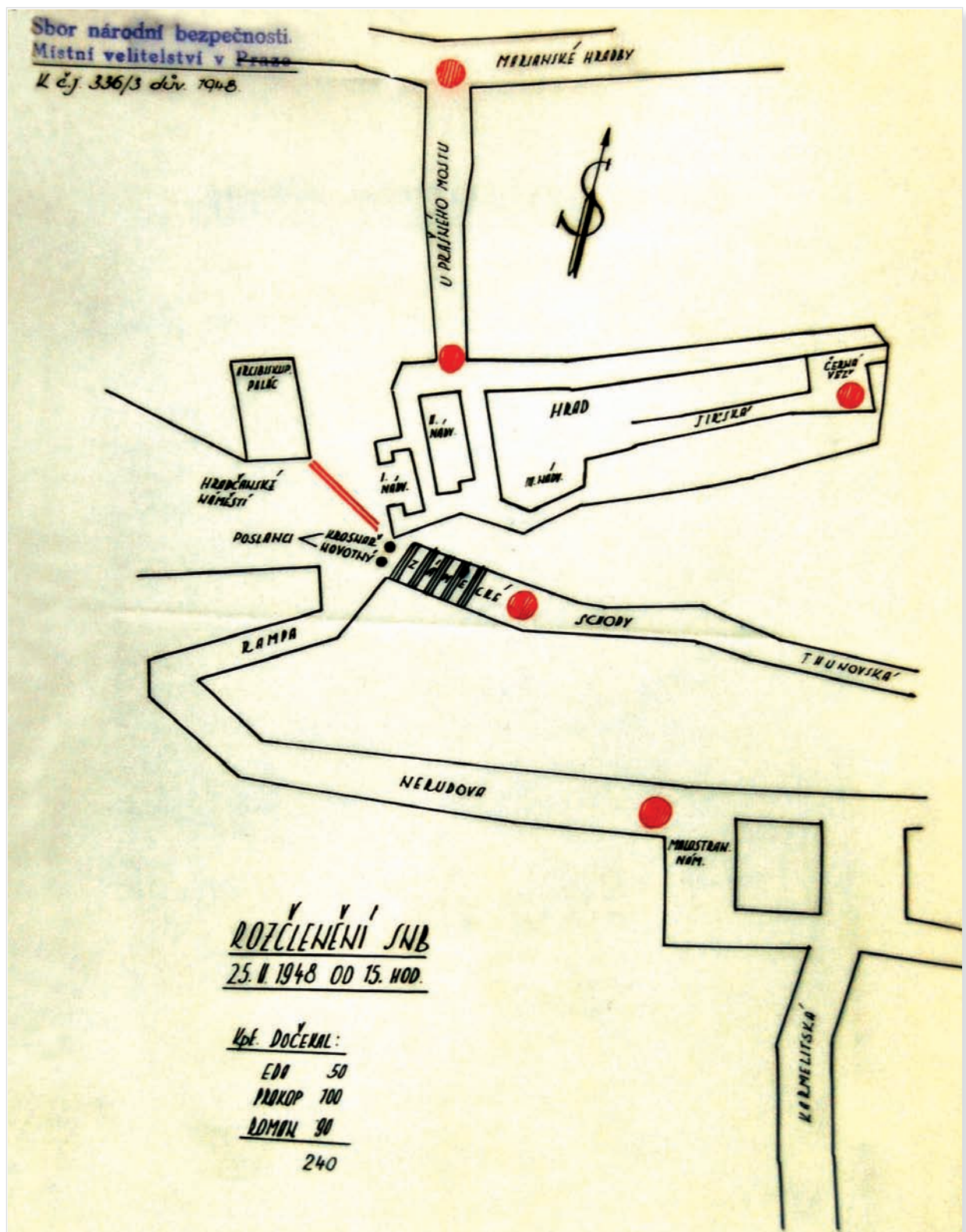
⁵⁾ ABS, f. H-1, inv. j. 16, Přehled o situaci v důsledku vládní krise; Zpráva č. 5, 24. 2. 1948.

⁶⁾ Přímou na Pražském hradě bylo soustředěno 226 gážístů a 3 důstojníci, v Nerudově ulici 30 gážístů a na Klárově 30 gážístů. ABS, f. Zemské velitelství SNB Praha (dále jen A 14), inv. j. 640; Úhrnná situační zpráva o činnosti MV-SNB Praha ve dnech 20.-29. 2. 1948, 1. 3. 1948.

⁷⁾ HORA, Ota: *Svědectví o puči*. II. díl. Melantrich, Praha 1991, s. 166.

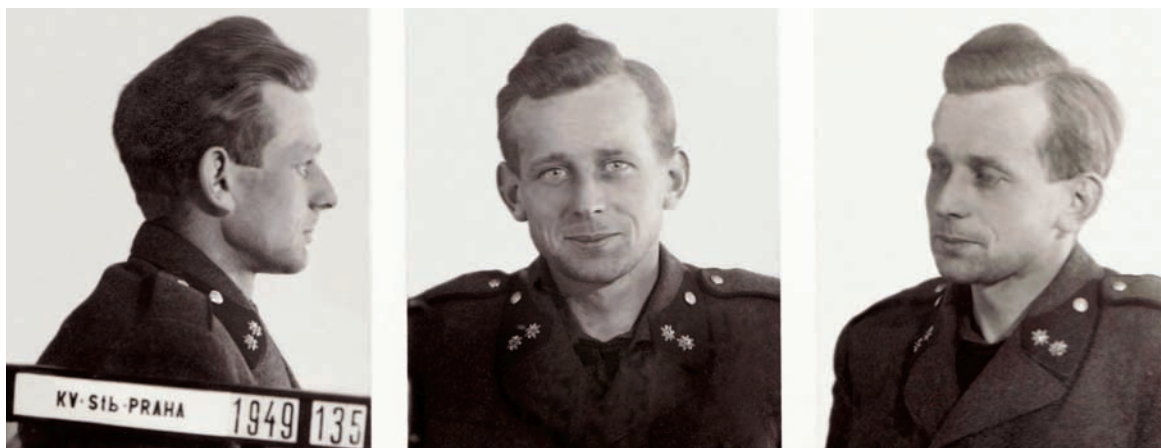
⁸⁾ V Nerudově ulici zasahovaly jednotky útvaru „9600“, „Prokop“, „Božanov“ a „Bivoj“. ROKOSOVÁ, Šárka: Zásah jednotek SNB proti studentům 25. 2. 1948, s. 42.

⁹⁾ V pětičlenné delegaci byli předseda Svazu vysokoškolských studentů Antonín Navrátil, předseda Spolku posluchačů strojního a elektrotechnického inženýrství Milan Šroubek, předseda Spolku posluchačů filosofie Vladimír Peška a studenti Vladimír Béza a Miloš Jilich. *Tamtéž*, s. 43.

Dobová mapka s nakresleným postavením jednotek SNB v okolí Pražského hradu 25. února 1948 v 15 hodin.

Zdroj: ABS

Fotografie Josefa Řehounka pořídila v lednu 1949 po jeho zatčení Státní bezpečnost.

Zdroj: ABS

Ing. Josef Řehounek (13. července 1925 Svítov – 25. července 1979 Hradec Králové)

Po maturitě na pardubickém gymnáziu studoval na Vysoké škole zemědělského a lesního inženýrství. Dne 25. února 1948 se rozhodl, že se zúčastní studentského pochodu na podporu prezidenta Beneše. V Nerudově ulici byl při zásahu postřelen a následně byl

několik týdnů hospitalizován v nemocnici. Po vystudování školy pracoval jako lesník, nejdříve krátce v krkonošské obci Maršov. Od 31. července 1948 byl vedoucím pole-sí ve Filipově huti na Šumavě. Pomáhal uprchlíkům před komunistickým režimem, například pomohl převést přes hranice

poslance lidové strany Václava Procházku. Dne 31. prosince 1948 byl Státní bezpečností zatčen a odvezen do pankrácké věznice. Později byl Státním soudem odsouzen za napomáhání k ilegálnímu přechodu hranic na pět let do vězení.

kovi kotník pravé nohy a doživotně jej zmrzačil.¹⁰

Z Malostranského náměstí byli studenti hnáni do Mostecké ulice a přes Karlův most na druhý břeh Vltavy. Obdobným způsobem byla také „rozptýlena“ druhá část průvodu na Hradčanském náměstí, které se předtím podařilo proniknout uzávěrou vytvořenou příslušníky SNB u Toskánského paláce.¹¹ Celkem bylo v souvislosti se studentským průvodem zajištěno 71 osob, z toho 66 studujících. Většina z nich byla bezprostředně potrestána zdánlivě malými tresty, konkrétně několika dny vězení. Ve skutečnosti ovšem – nejen pro ně – měla účast na demonstraci čas-

to celoživotní důsledky. Většina byla následně vyhozena z vysoké školy a musela se živit často podřadnou prací. Někteří v souvislosti s dalšími akcemi proti novému režimu nakonec prožili řadu let v komunistických věznicích a jiní odešli do exilu, který trval přes čtyřicet let. Odhalení pamětní desky v Nerudově ulici, která nyní připomíná odhodlání postavit se bezpráví a totalitě, se dožili pouze jednotlivci.

Rubrika Místa paměti je připravována ve spolupráci s Občanským sdružením Totalita.cz, které provozuje stejnojmenný webový portál. Cílem sdružení je mapování historie Československa v letech 1945–1989, se zaměřením na mechanismus nastolení a existence komunistického režimu. Sdružení chce také přispět k zvýšení povědomí o historických událostech a shromáždit svědectví o osudech osob postižených totalitním režimem.

¹⁰⁾ Již druhý den se začala mezi lidmi šířit fáma, že zraněný student zemřel: *Mezi studenty jest rozšiřována zpráva, že zraněný student Josef Řehounek, který byl prý postřelen do břicha, zranění podlehl a jeho pohřeb má být konán 28. února 1948 za účasti veškerého studentstva. Studenti se snaží za každou cenu najít nějakou oběť zákroku příslušníků SNB a uspořádati demonstrativní pohřeb jako svého času studentu Janu Opletalovi.* ABS, f. A 14, inv. j. 640, Úhrnná situační zpráva o činnosti MV-SNB Praha ve dnech 20.–29. 2. 1948, 1. 3. 1948.

¹¹⁾ Demonstranti zde byli rozeznáni do postranných ulic posilou dvou čet SNB vyslanou včas MV-SNB na autokarech. Tamtéž.